

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-100>

УДК 351:336.5

СТРАТЕГІЧНІ КОМПОНЕНТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

STRATEGIC COMPONENTS OF THE INSTITUTIONAL MECHANISM OF DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

Жук Микола Васильович

доктор економічних наук, професор,
Подільський державний аграрно-технічний університет

Zhuk Mykola

Podolsk State Agrarian Technical University

У статті представлено визначено, що завдяки активізації державної політики відбуваються позитивні зміни в аграрній сфері економіки. Обґрунтовано та доведено, що вирішальну роль у подальшому розвитку аграрного сектору України належить формуванню та розвитку стратегічних компонентів інституційного механізму такого розвитку. Висвітлено складність і взаємозалежність проблем функціонування стратегічних компонентів інституційного механізму потребує формування такої стратегії розвитку аграрного сектора, яка повинна ґрунтуватися на засадах системного підходу й усвідомленні базових засад інституційного механізму функціонування аграрного сектора національної економіки. Узагальнено, що формування системи компонентів інституційного механізму розвитку аграрного сектора повинно бути спрямоване на формування сприятливого інституційного середовища для досягнення пріоритетів розвитку аграрного сектора. Запропоновано вдосконалення інституційного механізму аграрного розвитку формувати у розрізі стратегічних компонентів цілісного комплексу впливу на розвиток аграрного сектора.

Ключові слова: інституційний механізм, аграрний сектор, механізми державної підтримки, компоненти, державне регулювання, державна політика.

The article determined that the positive dynamics in the agricultural sector of the economy was achieved through the intensification of public policy, which, in addition to implementing domestic legislation in accordance with European and international standards, aims to create organizational, legal and economic conditions for farming, improving land management. Analysis of the current state of the agricultural sector confirms the exhaustion of reserves of the current model of its development, based on economies of scale and extensive methods of resource use. It is substantiated and proved that the decisive role in the further development of the agricultural sector of Ukraine belongs to the formation and development of strategic components of the institutional mechanism of such development. Inefficient institutional environment and lack of a unified strategy for its formation does not contribute to the stable development of Ukraine's agricultural sector. The complexity and interdependence of the problems of functioning of strategic components of the institutional mechanism is highlighted. It is generalized that the formation of the system of components of the institutional mechanism of agricultural sector development should be aimed at creating a favorable institutional environment to achieve the priorities of agricultural sector development. The basis for the formation and implementation of institutional directions for the development of the agricultural sector should be well-established subjective interaction. It is proposed to improve the institutional mechanism of agricultural development in terms of strategic components of the integrated complex of influence on the development of the agricultural sector. It is determined that the implementation of strategic components of the institutional mechanism of agricultural sector development in terms of institutions and to achieve these priorities will form an institutional mechanism that meets the main criterion of its effectiveness – ensuring sustainable progressive development of the agricultural sector of the national economy.

Keywords: institutional mechanism, agricultural sector, state support mechanisms, components, state regulation, public policy.

Постановка проблеми. Аналіз діяльності секторів української економіки свідчить про досить динамічний розвиток аграрного сектору України. І на сучасному етапі його розвитку важливим є визначення необхідних стратегічних компонент інституційного механізму розвитку аграрного сектора національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями інституційного механізму розвитку аграрного сектора національної економіки займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: М. Дем'яненко, А. Діброва, С. Кваша, М. Латинін, Ю. Лупенко, П. Макаренко, О. Могильний, П. Саблук, В. Онегіна, В. Россоха, М. Малік, О. Бородіна, Т. Зінчук, Л. Молдаван, Б. Пасхавер, О. Шпикуляк, Н. Шibaєва та ін. Однак, попри значну увагу науковців до даної проблеми, недостатньо уваги приділяється визначенню стратегічних компонент інституційного механізму розвитку аграрного сектора національної економіки.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення стратегічних компонент інституційного механізму розвитку аграрного сектора національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аграрного сектору України на сьогодні є необхідним поліпшення умов ведення бізнесу, проведення якісних перетворень, що забезпечать підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринку, продовольчу безпеку держави, і наближення до європейської політики у сфері сільськогосподарства. Відповідно, потребують невідкладного вирішення питання адаптації сільськогосподарських товаровиробників до умов роботи в глобалізованому економічному середовищі з урахуванням формування зони вільної торгівлі з державами – членами ЄС, тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також частини Донецької і Луганської областей.

За останні роки прослідковується активізація державної політики, яка направлена на створення організаційно-правових та економічних умов розвитку сільського господарства. Завдяки такій політиці і пояснюється позитивна динаміка в аграрному секторі.

В той же час, можна бачити вичерпання резервів його розвитку, що пояснюється використанням ресурсів.

Вирішальна роль у подальшому розвитку аграрного сектору України належить формуванню та розвитку стратегічних компонент інституційного механізму такого розвитку.

Неефективне інституційне середовище та відсутність єдиної стратегії його формування не сприяє стабільному розвитку аграрного сектора України. Складність і взаємозалежність проблем функціонування стратегічних компонентів інституційного механізму потребує формування такої стратегії розвитку аграрного сектора, яка повинна ґрунтуватися на засадах системного підходу й усвідомленні базових засад інституційного механізму функціонування аграрного сектора національної економіки.

Формування системи компонентів інституційного механізму розвитку аграрного сектора повинно бути спрямоване на формування сприятливого інституційного середовища для досягнення пріоритетів розвитку аграрного сектора. Основою формування та реалізації інституційних напрямів розвитку аграрного сектора повинна стати налагоджена суб'єктна взаємодія. Кооперативна взаємодія держави, аграрних суб'єктів господарювання та професійних об'єднань повинна здійснюватись на мікро-, мезо- та макрорівнях і спрямовуватись на розв'язання проблем відповідного рівня з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків з іншими рівнями. Адже основними перепонами на шляху до формування сприятливого інституційного середовища в аграрних відносинах України є відсутність взаємозв'язку між владою та суспільством і механізму реалізації завдань формування сприятливих інституційних умов [3].

На нашу думку, вдосконалення інституційного механізму аграрного розвитку доцільно формувати у розрізі стратегічних компонент цілісного комплексу впливу на розвиток аграрного сектора, що дозволить більш чітко розуміти його з позицій системного підходу, по-перше, і розподілити відповідальність між суб'єктами управління за виконання частини цілісної стратегії, по-друге.

Отже, до системи стратегічних компонентів інституційного механізму розвитку вітчизняного аграрного сектора пропонуємо віднести [4]:

1. Стратегічні компоненти державного регулювання.

2. Забезпеченість фінансовими ресурсами.

3. Стратегічна компонента власності. Удосконалення інституції власності потребує наступних інституційних зрушень [9]:

1) Доповнити нормативне трактування та суспільне розуміння категорії «власність» елементами зобов'язання. Тобто потрібно конкретизувати конституційне положення про те, що власність зобов'язує відносно розвитку аграрного сектора в аспекті соціальної відповідальності суб'єктів власності.

2) На мікрорівні вимагає визнання специфікація правомочностей прав власності суб'єктами аграрних відносин, тобто закріплення меж специфікації неформальними інституціями та стимулювання відповідального використання аграрних ресурсів через застосування економічних й адміністративних способів впливу.

3) Удосконалення механізму захисту прав власності на земельні ділянки.

4) Забезпечення відкритості та доступності інформації про власність і результати економічної діяльності через завершеність формування електронної системи кількісних і якісних характеристик земельних ділянок та іншої нерухомості.

5) Розвиток соціальної відповідальності суб'єктів власності.

6) Важливою складовою трансформації інституції власності є вдосконалення інституціоналізації прав власності на основний аграрний ресурс – землю.

4. Стимулювання раціонального використання землі в аграрному господарстві.

Для стимулювання раціонального використання землі в аграрному господарстві необхідно звернутися до зарубіжного досвіду сталого розвитку, який водночас є досвідом майбутнього. Основні постулати його – раціональна й екологічна експлуатація ресурсів з розрахунком на перспективу для наступних поколінь. Інструментами втілення сталого землекористування повинні стати стимулювання виробництва екологічно-чистої продукції шляхом дотування при здійсненні експортної діяльності, звільнення від податкових платежів з продажу земельних ділянок і права оренди на ті ділянки, до яких застосовуються роботи по відновленню їх родючості чи інші заходи щодо покращення їх якості за рахунок покупця (орендоодержувача) земельної ділянки.

Потенціал використання земельних ресурсів в Україні дозволяє розширюватись як екстенсивним шляхом, так і інтенсивним, але не вистачає саме інституційного механізму залучення невикористаного земельного потенціалу до виробництва. Екстенсифікація земельних ресурсів полягає не у можливості, а у необхідності залучення невикористовуваних сільськогосподарських угідь.

5. Наступна стратегічна компонента інституційного механізму розвитку агросектору – *органічне виробництво*.

6. Стратегічна компонента – *трудова відносина*. Для забезпечення ринкових засад

функціонування аграрного ринку праці необхідно, перш за все, вдосконалити ядро цього ринку – кон'юнктуру. Робота з її поліпшення повинна здійснюватись у напрямі збалансування державних і ринкових регуляторів впливу. У даному аспекті функціонування інституційного механізму розвитку повинна діяти досить чітка схема: держава сприяє формуванню пропозиції робочої сили, з одного боку, а підприємства забезпечують попит на неї – з іншого. Але важливо забезпечити не лише кількісні, а й якісні характеристики показників обох сторін ринку. Отже, у напрямі формування пропозиції потрібно забезпечити не лише необхідну кількість працюючих, а й їхню кваліфікацію.

7. Стратегічна компонента – *наукове забезпечення аграрного розвитку держави*. Об'єктивною необхідністю його стабільного зростання є наукове та інноваційне забезпечення аграрного виробництва.

8. Важливою стратегічною компонентою механізму прискорення зростання аграрного сектору економіки є *імпортозаміщення*.

9. Стратегічна компонента – *комплементарність аграрного і сільського розвитку*.

10. Стратегічна компонента – *ціноутворення*.

Результатом удосконалень інституції ціноутворення в аграрному секторі має стати реалізація основних об'єктивних принципів формування ціни [3].

11. Стратегічна компонента – *інституції інфраструктури*.

12. Важливою стратегічною компонентою інституційного механізму розвитку аграрного сектору є *інноваційна діяльність*.

Висновки. Усе вищезазначене потребує певних кроків спрямованих на удосконалення інституційних механізмів розвитку аграрного сектору України та їх стратегічних компонент, представлених нами вище. Кінцевий результат заснованих на системному підході дій щодо розвитку інституційного механізму державної підтримки аграрного сектору полягає в ефективності його функціонування, відповідно у підвищенні конкурентоспроможності аграрного виробництва. Державна підтримка у сучасних умовах є необхідною складовою успішного вирішення цих завдань.

Вважаємо, що реалізація стратегічних компонент інституційного механізму розвитку аграрного сектора формуватиме такий інституційний механізм, що буде відповідатиме основному критерію його ефективності – забезпеченню стійкого прогресивного розвитку аграрного сектора національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галицький О.М., Лівінський А.І., Дяченко О.П. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 93–98.
2. Залізнюк В.П. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни як основа забезпечення продовольчої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 123–127.
3. Заскалкина О.М. Державне регулювання інституціональних перетворень в аграрному секторі економіки України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 1(52). С. 1–7.
4. Копитко В.І., Копитко О.В. Інституційні перетворення як важливий чинник в аграрному секторі АПК регіону. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 1. С. 114–122.
5. Лагутін В.Д. Цивілізаційні та інституційні фактори глобальних економічних трансформацій XXI ст. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 2. С. 5–19.
6. Уманців Ю.М., Міняйло О.І. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій. *Економіка України*. 2018. № 9. С. 37–49.
7. Варшавська Н.Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України. *Економіка і управління*. 2016. № 2. С. 215–222.
8. Педько А. Український вимір європейського аграрного хабу. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ukrayinskuu-vymir-ievropeyskogo-agrarnogo-habu> (дата звернення: 14.12.2021).
9. Вітько Д.О. Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності українських аграрних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 17. Ч. 1. С. 36–40.
10. Попова О.Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України. *Економіка АПК*. 2013. № 12. С. 89–96.
11. Шульга О.А. Соціально-економічні суперечності в системі аграрних відносин та проблеми методології їх аналізу. *Економічна теорія*. 2018. № 1. С. 59–78.

REFERENCES:

1. Galitsky, O.M. Livinskiy, A.I. and Dyachenko, O.P. (2019) Organizational and economic mechanism of state regulation of agricultural production in Ukraine. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 3, pp. 93–98.
2. Zaliznyuk, V.P. (2019) State support for the agricultural sector of the country's economy as a basis for food security. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 3, pp. 123–127.
3. Zaskalkina, O.M. (2016) State regulation of institutional transformations in the agrarian sector of Ukrainian economy. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*, no. 1(52), pp. 1–7.
4. Kopytko, V.I. and Kopytko, O.V. (2018) Institutional transformations as an important factor in the agrarian sector of the agro-industrial complex of the region. *Visnyk KHNAU im. V.V. Dokuchayeva. Seriya "Ekonomichni nauky"*, no. 1, pp. 114–122.
5. Lahutin V.D. (2019) Tsyvilizatsiini ta instytutsiini faktory hlobalnykh ekonomichnykh transformatsii XXI st. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, parvo*, no. 2, pp. 5–19.
6. Umantsiv Yu.M. (2018) Ekonomichna polityka derzhavy za umov hlobalnykh transformatsii. *Ekonomika Ukrainy*, no. 9, pp. 37–49.
7. Varshavska, N.H. (2016) EU common agricultural policy: genesis, the main target guidelines for Ukraine. *Ekonomika i upravlinnia*, no. 2, pp. 215–222.
8. Pedko, A.V. (2019) Ukrainian dimension of the European agrarian hub. Den, [Online], no. 103. Available at: <https://day.kyiv.ua/uk/artitsle/ekonomika/ukrayinsky-vymir-ievropeyskogo-agrarnogo-habu> (accessed 14 December 2021).
9. Vitko, D.O. (2018) The determinants of international competitiveness: the case of Ukrainian agricultural enterprises. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, vol. 17(1), pp. 36–40.
10. Popova, O.L. (2013) New priorities of the Common Agricultural Policy of the EU for 2014–2020: strategic guidelines for the development of the agrosphere of Ukraine. *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 89–96.
11. Shulha, O.A. (2018) Socio-economic contradictions in the system of agrarian relations and problems of the methodology of their analysis. *Ekonomichna teoriia*, no. 1, pp. 59–78.